

ФОЛКЛОР • ПОЕТИКА КЊИЖЕВНА ПЕРИОДИКА

ЗБОРНИК РАДОВА ПОСВЕЋЕН
МИОДРАГУ МАТИЦКОМ

Уредио
Др Станиша Тутњевић

ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ
БЕОГРАД 2010.

Данијела Петковић

ВИТЕШКЕ ИГРЕ И НАДМЕТАЊА У ЈУНАЧКИМ ПЕСМАМА

(У старијим записима, Вуковим збиркама и „Пјеванији црногорској и херцеговачкој”)

Апстракт: У раду се испитује систем витешких надметања, класификују различити видови огледања и такмичарске дисциплине, истражују њихови епски модуси, појављивање по законитостима епске стилизације, као и функционисање мотива игре и надметања на структурној равни, од споја наративних целина, преко елемента заплета, до нивоа композиционе схеме и сижејног модела.

Кључне речи: витешка надметања, такмичарске дисциплине, везни елемент, заплет, композициона схема, сижејни модел

Истражујући основне црте јунака епске поезије, немачки слависта Максимилијан Браун одредио га је као уметника борбе који дела у складу са чашћу и поносом и непрестано надзире сам себе, обавезујући се свешћу о свом јунаштву.¹ Мегдан је у епској поезији основни и најраширенији вид херојске потврде, али постоје и други облици провере сопствених вредности. Међусобна такмичења и огледања у витешким играма постоје само у песмама старијих и средњих времена (одсудна времена националних устанака искључују доколицу, игру, забаву), као својеврсни испит чојства и јунаштва, прилика да се потврди или ревалоризује статус сваког јунака у одређеном социјуму и прецизно фиксира његово место на хијерархијској лествици.

1. Вишебој

Најпознатије витешке утакмице срећу се у песмама старијих времена о женидбама јунака – сижејни модели: женидба с препрекама пре

---

¹ М. Браун, *Српскохрватска народна песма*, Завод за уџбенике и наставна средства, Вукова задужбина, Матица српска, Нови Сад, 2004, стр. 10.

одвођења девојке и женидба с препрекама пре одвођења девојке и на повратку сватова. Бројна етнолошка истраживања потврдила су постојање сличних свадбених обичаја на ширем простору Балкана.² Својеврсни тешки задаци постављени су у тазбини, пред градским вратима, као низ од три или четири препреке³: прескакање коња (варијантно су на њима мачеви, копља), гађање јабуке кроз прстен, препознавање праве девојке између истих (три, девет, дванаест), разбијање капије.⁴ „Женидба Душанова” (СНП II, 29) и „Женидба краља будимскога од бана од Крушева и војевода Јанко” (Б, 26) типични су примери у којима савлађивање препрека у тазбини функционише као важан композициони сегмент (кулминација) и то у облику серије, блока, мотива⁵. У првој песми Милош Војиновић је једини заточник, а у другој се такмичи (али не међусобно) позната епска тројка – Марко Краљевић, Милош и Реља⁶.

Етнолози бележе и другачији тип вишебоја – у хајдучкој пракси и међу обичајима балканских чобана и сточара: бацање камена с рамена, скок увис и удаљ, избацавање камена (копља) у скоку или с коња, бацање тојаге, гађање у мету, рвање, јахање, итд.⁷

² М. Ђ. Милићевић помиње раширен обичај гађања белега издигнутог изнад девојачке куће (*Живот Срба сељака*, Просвета, Београд, 1984, стр. 212). Подробно женидбене обичаје описују и Вук (*Етнографски списи / О Црној Гори*, Просвета, Београд, 1969); Т. Ђорђевић (*Наши народни живот*, Просвета, Београд, 1984, том I, књ. 3); М. Детелић (*Митски простор и епика*, САНУ, Београд, 1992), итд. Више информација и библиографију етнографских радова о свадбеним обичајима доноси Р. Кајмаковић и П. Костић (*Библиографија женидбених обичаја*, Гласник Етнографског музеја, 24, Београд, 1961, стр. 153–176).

³ Види о томе више у Д. Петковић, *Типологија епских песама о женидби јунака*, Чигоја штампа, Београд, 2008, стр. 17–20.

⁴ Мегдан је готово редовно једна од препрека, а неретко се појављује и више пута (један јунак против различитих изазивача, чак и војске, или појединачни сукоби више заточника супротстављених страна). Иако се мегдан, због нужног леталног исхода, не може сматрати витешком игром, у овим примерима немогуће га је изоставити, јер би то било насилно нарушавање успостављеног формулативног низа препрека.

⁵ Б. Н. Путилов показује да се мотиви у епској поезији улачу уланчавају формирајући блокове, те тако здружени улазе у састав већих целина и граде одређени сижерни модел (Б. Н. Путилов, *Мотив как сюжетобразующий элемент*, у: Типологическије исследования по фольклору, Москва, 1975, стр. 152).

⁶ Јуначке тријаде посматрао је Б. Сувајџић на примеру епског модела „три добра јунака” (Б. Сувајџић, *Јунаци и маске*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд, 2005, стр. 51–96).

⁷ Несумњива сличност хајдучких и чобанских надметања потврђује њихово заједничко исходиште и исти културни миље. Димезилова подела друштвених функција у управљачку, ратничку и сељачку подразумева њихову међусобну супротстављеност (G. Dumésil, *L' idéologie tripartite des Indo-Européens*, Bruxelles, 1958, према А. Лома, *Пракосово. Словенски и индоевропски корени српске епике*, САНУ, Балканолошки институт, Београд, 2002, стр. 16). Антагонизам ратничке и сељачке функције овде је неodrжив, с обзиром на специфичне историјске околности настанка хајдучког покрета, који се најпре декларисао као борба против националног непријатеља. Сељачко порекло одметника од турске власти и никад прекидане везе са селом, јатацима и рођацима условили су подударност неких форми живота, првенствено оних које се односе на мирна времена, затишја и доколицу, што је предуслов за појаву игре и надметања. О обичајима пастира, омиљеним

Природно, овај обичај транспонован је највише у песме средњих времена, о хајдучком и ускочком надметању. Инваријантне дисциплине су бацање камена и јуначки скок, а неретко им се придружује и надстреловање (пушком или стрелом) и/или утркивање. Спорадично се у вишебој укључују и рвање, огледање у јачини гласа, бацање буздована, маља и играње кола. Тако се, слично женидбеним препрекама, формира опет низ, овај пут састављен од два до пет такмичарских задатака.

Овакво надметање улази у склоп сижеа о прерушеном хајдуку (ускоку) који почини јунаштво на туђој територији (нпр. „Виде Даничић”, СНП III, 65 и варијанта у СНП IIIр, 13, а из супротног, турског угла – песма бр. 77 у *Ерлангенском рукопису*). Јунак добија задатак да уходи противничку чету, или да донесе плен, трофеј, прерушава се у непознатог јунака друге етничке заједнице и стиже на непријатељску територију у тренутку кад тамошњи јунаци одмеравају снагу и вештину. Придружује им се, лако побеђује у свим дисциплинама, али тиме изазива сумњу у идентитет. Расплет је дивергентан: надмоћни јунак бежи и при том открива идентитет, ликујући; или бива ухваћен те му у помоћ пристиже чета, што даље иницира масовни сукоб. Протагониста је и у овом случају потврдио доминацију и у сопственом и у туђем табору, или се издигао на друштвеној оси (потцењени млади јунак, иницијант, после искушења и боравка у оностраном – непријатељска територија, тамница – враћа се у заједницу као њен пуноправни члан и зрео мушкарац⁸). Поменути модел изискује једног универзалног такмичара. Свестрани појединац наступа и без маске, а чешће су у таквој улози јунаци специјализовани за одређен вид надметања. Три хајдука надиграју 30 Сењана (Е, 156), а међу варијантама о сукобу Срба и Мађара, најпознатија је она о смрти војводе Кајице (СНП II, 81). Доминација српских јунака у витешким играма у заплету повлачи превару и освету Јанка, а то иницира борбу Ђурђевић војвода и далеко бројнијих мађарских катана.

Немогуће је на овом месту не споменути песме с мотивом делије девојке која у царевој војсци мења оца, брата или заручника. Преобучене у мушко одело, Пеимана (Б, 96), Хајка (ПЦХ, 107), Златија (СНП III, 40) наступају као најбољи јунак⁹ и то потврђују побеђујући у истом мушком

такмичарским, орским играма и играма под маскама више у Д. Антонијевић, *Обреди и обичаји балканских сточара*, САНУ, Балканолошки институт, Београд, 1982. Интересантни су локални записи Р. Јојића о чобанским и дечјим играма на подручју некада познатом по хајдучком деловању (*Игре и забаве у Пиви*, НВО удружење Пивљана у Подгорици, Београд, 2005). Они сведоче о континуитету такмичарске традиције у народу, која се и данас одржала у називима и правилима неких дечјих игара.

⁸ Е. Meletinski, *Poetika mita*, Nolit, Beograd, str. 230.

⁹ Говорећи о сижејном моделу песме „Мали Радојица”, М. Клеут примећује да је ово једини пример у којем су мушко и женско биће двојници, тј. у којем се могу наћи у истој улози. Жене су у епици маргинализоване, оне су поседовна вредност мушкараца или повод за његово дељање. У ретким примерима када јој је дато да изврши подвиг, жена је

вишебоју. Мотиви јуначког надметања овде су, међутим, само почетак заплета, а на њих се надовезује наративни сегмент о испитивању пола (избор у куповини, ваљање по трави, купање). Завршница је слична поменутом моделу о маскираном хајдуку (ускоку) у противничком табору – бег и својевољно разоткривање идентитета.

2. Специјализовано такмичење

Овај тип јуначког огледања подразумева надметање само у једној дисциплини. Најразноврснији видови оваквих такмичарских минијатура јављају се у песмама женидбене тематике. Тако се 60 делија надмеће у хватању златне јабуке, за руку царице у Јању¹⁰ („Опет Наход-Симеун”, СНП II, 15), а младу крчмарицу освојиће онај Сењанин који преплива набујалу реку (Е, 100)¹¹. Комнена барјактара, на повратку с отетом турском девојком, сустиже потера (СНП VII, 1). То је прилика да оспори хвалисање противничких јунака и покаже да је бољи од њих. Оглед је рвачка утакмица. У познати интернационални сиже о мужу на свадби своје жене укључује се „композициони мотив” вађења сабље из корица на „мотивском месту”¹² на којем муж даје сигнале о свом правом идентитету или јуначком статусу. Болесни Ђуро Даничић (СНП VII, 31; СНП VII, 32) једини успева да извуче сабљу, доказује да је најбољи јунак и да он има право на своју љубу. Скицирано витешко надметање у песмама о женидби везује се за пут ка девојачком дому. Помињу се нпр. бацање буздована („Женидба Ива Црнојевића”, СНП VI, 36), а у многим песмама само неодређене успутне сватовске игре. Надметање у овим примерима нема значајнију сижејну улогу, пре је само средство епске идеализације младожење или везни елемент два наративна сегмента (просторно-временски

натприродно биће или је преобучена у мушко рухо. „... у српско-хрватској епизи заправо не постоји девојка као двојник под условом да она задржи своју женску природу.” (М. Клеут, „Мали Радојица” у кругу варијаната и тема о шаману”, *Жанрови српске књижевности – порекло и поетика облика*, бр. 2, Филозофски факултет Нови Сад, Орфеус, Нови Сад, 2005, стр. 10)

¹⁰ Златна јабука је симбол брака и плодности (*Словенска митологија. Енциклопедијски речник*, ЗЕРТЕР BOOK WORLD, Београд, 2001, стр. 233), али и властодрштва (М. Матицки, „Поетика епског народног песништва. Словенска антитеза”, *Књижевна историја*, III, 9, Београд, 1970, стр. 37, и исти, *Епика устанка*, Рад, Београд, 1982, стр. 23).

¹¹ У лирској обради ове теме (девојка служи вино јунацима) такмичење изостаје (СНП I, 424) или се кулминација са надметања помера на испитивање осећања девојке (СНП I, 738).

¹² Идући за Путиловљевим запажањима о специфичној блоковској организацији мотива у изградњи епске песме, Ј. Делић дефинише композиционе мотиве као основне структурне јединице епског сижеа, сачињене од хијерархијски и синтагматски здружених мотива нижег реда (Ј. Делић, *Живот епске песме: „Женидба краља Вукашина” у кругу варијаната*, Завод за уџбенике, Београд, 2006, стр. 31), а мотивска места као позиције у песми на којима се налазе одговарајући композициони мотиви (нав. дело, стр. 24).

преносник – ознака далеког пута између младожењиног и невестиног дома, просторног премештања и протицања времена).

Једнообразно такмичење постоји и ван свадбеног поетског модела. Алил-ага изазвао је Марка Краљевића на необичан мегдан – у „метању стрела”. Два пута стрелају и један другом пребацују мету, а трећи пут, када Марко употреби „стрелу татаранку” у којој је „девет бели соколови пера”, мерење постаје немогуће:

„Метну Марко стрелу татаранку,
оде стрела у пра и у маглу,
очима се не да прегледати,
акамоли премерит аршином!”

(СНП II, 61)

Надстреловање је овде варијантна композициона схема¹³ у ширем моделу о огледању двојице јунака: противник изазива јунака на одмеравање снаге и вештине по којој је јунак чувен, он се најпре изговара избегавајући сучељавање, када његово јунаштво дође у питање и буде исмејан, пристаје на огледање (једна или више такмичарских дисциплина, или најфреквентније – мегдан), лако побеђује и у расплету убија противника или му поклања живот (чак се и побратими с њим).

За имена два „једина аутентична балканска јунака”¹⁴, Марка Краљевића и Старину Новака, везују се и два неуобичајена испита с видљивом архаичном матрицом – издржавање жеђи (ПЦХ, 6) и окушававање храбрости да се удари на аждају (СНП VII, 35). Интересантно је да оба јунака, и Марко и Новак, водећи се етичким начелима, сами бирају овакве задатке да би у одмеравању јунаштва с братом избегли мегдан:

„... од бога је велика грехота,
а од људи зазор и срамота
да се кољу два брата рођена...”

(ПЦХ, 6)

¹³ Термин композициона схема овде је узет у смислу који му даје Г. Геземан. Он посматра схеме епских радњи: гавран гласоноша, зов виле и сан и тумачење сна. Понекад једна композициона схема обухвата целу песму, тј. „цела прича” се уклапа у ту схему (нпр. гавран гласоноша у „Боју на Мишару”), или се спајају две композиционе схеме – на сан и тумачење надовезује се појава гавранова. Исто тако, композициона схема може бити само увод, нпр. зов виле (Г. Геземан, *Студије о јужнословенској народној епизи*, Завод за уџбенике и наставна средства, Вукова задужбина, Матица српска, Београд, 2002, стр. 128–143). Тако је сижетни модел термин надређен композиционој схеми.

¹⁴ Б. Сувајић, предговор: „Епске песме о хајдучима и ускоцима”, у антологији *Хајдуци и ускоци у народној поезији*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2003, стр. 23. Духовито карактерише Марка Краљевића као „хајдука међу витезовима”, а Старину Новака као „витеза међу хајдучима” (исто).

„Изашо би тебе на мејдана,
ал’ од Бога велика греота
да брат брату на мејдан изађе,
а од људи покор и срамота.”

(СНП VII, 35)

До нивоа сижејног модела израста опклада у пребацивање цркве буздованом. Четири варијанте у посматраном корпусу народних песама (Б, 76; СНП II, 37; СНП Пр, 27; ПЦХ, 123) имају заједничке следеће структурне сегменте: опклада Милоша (Ивана) Обилића (Воинића, Војихновића) са Латинима (дуждом, баном, провидуром) у пребацивање млетачке (которске) цркве (варијантно – каталог и упоређивање висине наших цркава и туђинске цркве), пребацивање цркве, штета коју буздован начини иза цркве (убиство чланова породице владара и неког од латинске господе, оштећење властелинског двора), јунак у тамници, избављање интервенцијом националног или угледног страног владара.

Најпознатије специјализовано такмичење јесу различите форме огледања коња. Бројне песме с овим мотивом сведоче колико је коњ битан елемент јуначке атрибуције.¹⁵ Победа коју јунаку обезбеђује редак и изузетан коњ није ништа мања од оне коју јунак избори сопственом снагом и умећем. Подразумева се да добар коњ не може бити у поседу рђава јунака – јунак и коњ кореспондирају и у вредносном смислу.

Кошија је популаран начин добијања девојке¹⁶ (награде) у песмама ускочког миљеа (СНП III, 33; СНП VII, 16; СНП Шр, 50). Девојка, новац, награда поставе се на циљну раван, обично на средину поља. Они су трофеј који симболично граби коњаник који први до њих доспе. Композициона схема кошије (понуђена награда; најбољи јунак креће на неодмореном коњу или у почетку заостаје; престизање такмаца; конкуренти пред крај трке покушавају превару – отпале потковице, пукао колан, седло; победа у трци и освајање награде) уклапа се у шире сижејне моделе, а најчешће је то женидба с препрекама пре одвођења девојке¹⁷. Посве другачија је песма бр. 150 из Милутиновићеве *Пјеваније*. У несвакидашње оквире о социјалним приликама и животу серхатлије Мује улази развијен приказ

¹⁵ О улози коња у развијеном систему јуначке атрибуције види у С. Самарџија, *Биографије епских јунака*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд, 2008, стр. 59–74.

¹⁶ Б. Путилов говори о три фазе епоса, па тако утврђује да је најстарији слој теме о трци коњима била трка са Сунцем, опклада за руку његове сестре; нешто млађи слој је трка с Арапима за невесту, а у најмлађем слоју јахач се такмичи с националним непријатељем, нпр. пашом, и при том коњ више није чудесни помоћник. Од епске хиперболизације остало је само хиперболисано растојање и време. (Б. Н. Путилов, *Русский и южнославянский героический эпос*, Сравнительно-типологическое исследование, Москва, 1971, 239–250).

¹⁷ О кошији као подтипу женидбе с препрекама пре одвођења девојке види више у Д. Петковић, нав. дело, стр. 20–24.

трке за девојку и награду. Победа не укључује само женидбу, женидба је ту споредан циљ, него и промену друштвеног статуса, ратосиљање дугова (као у бајци, јунак од сиромашка постаје владар – везир).

У песмама женидбене тематике постоји још један вид огледања коња, али је он знатно слабије маркиран. Уобичајено сватовско „играње коња” као назнака такмичења на путу ка девојачкој кући или у тазбини, за разлику од већ помињаних мотива успутних сватовских игара, није обичан везни елемент два наративна блока, већ динамички мотив који, иако неразвијен, сваки пут иницира сукоб. Разиграног коња и јунака на њему уочава невеста и муњевито одлучује да одбегне с њим из сватовске поворке (СНП Шр, 20; СНП Шр, 21), а неверни очев побратим огледањем коња провоцира Антуна да му преда свог вранца, чиме се јунак директно деградира (СНП VII, 12).

Трка коњима умногome подсећа на кошију, али искључује масовно надметање. Реч је о опклади два јунака чији је коњ бржи („Војвода Јанко и Секула поигрују коње”, Б, 17). Једноставна схема протеже се на цео сижејни модел: опклада, утркивање, испуњење опкладе. Сличну, али много развијенију, наративну схему имају варијанте о опклади Кајице Радоње (од Кратора Раде) с Турчином Кара(ј)лијом да одређено растојање на коњу Кајица може превалити за један дан (СНП Пр, 75; СНП Пр, 76; СНП VI, 79). У овом моделу изостаје директно надметање, заправо такмичи се један јунак у испуњењу нормe коју је сам поставио.

Осим коња, и соко је важан прагилац јунака, иако је много мање заступљен у јуначкој атрибуцији.¹⁸ У нашој епици највише се везује за ликове Секуле и Марка Краљевића¹⁹. Наш највећи јунак огледа сокола у лову с Турцима на утве златокриле (СНП II, 70; СНП Пр, 42). Као и у претходним примерима такмичења на коњима, постоји потпуна идентификација јунака и његовог атрибута – победа сокола, тријумф је и његовог господара. Нарушавање витешког кодекса понашања и правила поштене „игре” (лова), слично варијантама о смрти војводе Кајице, изазива Марков бес и иницира кажњавање непријатеља.

Преостаје кратко освртање на мегдан као „прави епски вид борбе”, коме епска песма даје предност над осталима²⁰. У ширем смислу речи, сваки мегдан је својеврсно такмичење јунака и његовог противника, које

¹⁸ С. Самарџија, нав. дело, стр. 76–78.

¹⁹ З. Карановић, ослањајући се на истраживања Елијадеа и Пропа, открива порекло везе Марка и сокола / орла. Соко (орло) је медијатор, птица на дрвету света, шаманска птица, тотемски предак, alter ego и заштитник јунака (З. Карановић, „Зашто је Марко Краљевић нахранио орла и сокола, а они му помогли у невољи”, *Жанрови српске књижевности – порекло и поетика облика*, бр. 2, Филозофски факултет Нови Сад, Орфеус, Нови Сад, 2005, стр. 21–32).

²⁰ М. Браун, нав. дело, стр. 151.

се од почетка до краја може држати принципа витешке етике.²¹ Мегдан се готово увек завршава смрћу неког од јунака, а опет, бројни су примери када такмичење прераста у крвави обрачун. Рекло би се да суштинска разлика није у леталном исходу. Основно дистинктивно обележје заснива се на првобитној намери с којом јунаци крећу у међусобно одмеравање снаге. Витешко такмичење посматра се као игра, а мегдан је иницијално озбиљна ствар, детерминисан унапред као борба на живот и смрт. Зато ваља поменути само неке типове мегдана који гравитирају витешкој утакмици. Већ је било речи о мегдану у песмама о женидби као једном од тешких задатака у низу препрека што их поставља тазбина. Сукоб две сватовске поворке у „Женидби од Задра Тодора” има карактер игре, јер „јунаци дефиљују” и нема мртвих глава.²² Мегдану у љубе (сестре) у песми „Вук Јеринић и Зукан барјактар” (СНП III, 54) претходи срдачан сусрет два противника, поткрепљен културним манирима и опхођењем у стилу витешке етикеције. Варијанте о сукобу ујака и сестрића који се не препознају различито се завршавају (мирно разрешење – СНП VI, 19 или ујак убија сестрића на превару – СНП Пр, 39), али су у директној борби млађи и старији јунак равноправни, те то подсећа на утакмицу у којој је могућ нерешен исход. Сижејни модел који би се могао назвати „ко је најбољи јунак” (СНП VI, 33; СНП Пр, 55; ПЦХ, 75, итд.) отпочиње формулом испијања вина и разговором у доколици о томе ко је најбољи јунак. Три јунака се опкладе да се таквом јунаку, иако слови за најбољег, не би уклонили све и кад би наишао. Кад се он појави, два гласовита јунака понизно му се клањају, а супротстави му се и победи га најмлађи и дотад најмањи јунак. Опклада, огледање без правог разлога сукоба и одбијање помоћи искуснијих јунака јер „срамота је по два на једнога”, наговештавају блискост ових варијаната и песама о витешком надметању.

На крају, може се закључити да витешка такмичења и игре учествују у процесу епске идеализације јунака. Они су средство хиперболизације којим се маркирају најважнији јуначки атрибути и начин да се, као у мегдану, јунак директно сучели с противником и покаже своју и националну супериорност. На композиционо-структурној равни такмичење егзистира од нивоа везног елемента, преко мотива заплета, до равни композиционе схеме и сижејног модела.

²¹ Сходно томе, свака формула „није л’ мајка родила јунака” функционише као бачена рукавица, сигнал за проверу и надметање јунака.

²² Ј. Деретић, „Структура епске песме ’Женидба од Задра Тодора’”, *Књижевна историја*, IV, 14, Београд, 1971, стр. 223–224.

ПРИЛОГ

Типови јуначких такмичења

Вишебој:

- тешки задаци у тазбини (мегдан (условно), прескакање коња, гађање јабуке кроз прстен, препознавање праве невесте, разбијање капије);
- такмичење у бацању камена, јуначком скоку, надстреловању пушком или стрелом, утркивању (варијантно и у рвању, бацању буздована, јачини гласа, игрању кола) + подгрупа: испитивање пола (делија девојка).

Специјализована такмичења:

- такмичарске минијатуре у оквиру свадбених обичаја или једнообразно надметање у песмама с женидбеним мотивом:
  - бацање камена,
  - бацање буздована,
  - хватање златне јабуке,
  - пливање,
  - рвање,
  - вађење сабље из корица,
  - (поигравање коња) итд.;
- надстреловање;
- трпљење жеђи;
- сачекивање аждаје;
- пребацивање цркве буздованом;
- огледање коња;
- кошија;
- поигравање коња;
- трка коњима;
- преваљивање одређеног растојања на коњу;
- лов соколовима;
- мегдан (условно, без смртног исхода, по правилима витешке етикеције);
  - фингирани сукоб сватовских поворки;
  - опклада у љубе (сестре);
  - између сестрића и ујака;
  - „ко је најбољи јунак”.

Јуначко такмичење на структурном нивоу

- везни елемент, спој два наративна блока (такмичарске минијатуре на походу сватова: поигравање коња, бацање камена, буздована);
- елемент одређеног композиционог сегмента – заплета, кулминације (рвање, пливање, хватање јабуке, трпљење жеђи, поигравање коња, мегдан између сестрића и ујака);
- композициона схема (вишебој, вађење сабље из корица, надстреловање, сачекивање аждаје, кошија, лов соколовима, фингирани сукоб сватовских поворки);
- сижејни модел (пребацивање цркве буздованом, трка коњима, преваљивање одређеног растојања на коњу, опклада у љубе (сестре), „ко је најбољи јунак“).

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Б – В. Богишић, *Народне пјесме из старијих највише приморских записа*, Гласник Српског ученог друштва, Београд, 1878.
- Е – Г. Геземан, *Ерлангенски рукопис старих српскохрватских народних песама*, Сремски Карловци, 1925.
- СНП I – Вук С. Караџић, *Српске народне пјесме*, I, Сабрана дела, књ. 4, прир. В. Недић, Просвета, Београд, 1975.
- СНП II – Вук С. Караџић, *Српске народне пјесме*, II, Сабрана дела, књ. 5, прир. Р. Пешић, Просвета, Београд, 1988.
- СНП III – Вук С. Караџић, *Српске народне пјесме*, III, Сабрана дела, књ. 6, прир. Р. Самарџић, Просвета, Београд, 1988.
- СНП VI – Вук С. Караџић, *Српске народне пјесме*, VI, прир. Љ. Стојановић, Државна штампарија, 2. државно издање, Београд, 1935.
- СНП VII – Вук С. Караџић, *Српске народне пјесме*, VII, прир. Љ. Стојановић, Државна штампарија, 2. државно издање, Београд, 1935.
- СНП Пр – *Српске народне пјесме из необјављених рукописа Вука Стеф. Караџића*, II, прир. Ж. Младеновић и В. Недић, САНУ, Београд, 1974.
- СНП Прр – *Српске народне пјесме из необјављених рукописа Вука Стеф. Караџића*, III, прир. Ж. Младеновић и В. Недић, САНУ, Београд, 1974.
- ПЦХ – С. Милутиновић Сарајлија, *Пјеванија црногорска и херцеговачка*, прир. Д. Аранитовић, НИП „Универзитетска ријеч“, Никшић, 1990.

- Д. Антонијевић, *Обреди и обичаји балканских сточара*, САНУ, Балканолошки институт, Београд, 1982.
- М. Браун, *Српскохрватска народна песма*, Завод за уџбенике и наставна средства, Вукова задужбина, Матица српска, Нови Сад, 2004.
- Г. Геземан, *Студије о јужнословенској народној епизи*, Завод за уџбенике и наставна средства, Вукова задужбина, Матица српска, Београд, 2002.
- Ј. Делић, *Живот епске песме: „Женидба краља Вукашина” у кругу варијаната*, Завод за уџбенике, Београд, 2006.
- Ј. Деретић, *Структура епске песме „Женидба од Задра Тодора”*, Књижевна историја, IV, 14, Београд, 1971, стр. 207–224.
- М. Детелић, *Митски простор и епика*, САНУ, Београд, 1992.
- Т. Ђорђевић, *Наши народни живот*, Просвета, Београд, 1984, том I, књ. 3.
- Р. Јојић, *Игре и забаве у Пиви*, НВО удружење Пивљана у Подгорици, Београд, 2005.
- Р. Кајмаковић, П. Костић, *Библиографија женидбених обичаја*, Гласник Етнографског музеја, 24, Београд, 1961, стр. 153–176.
- Вук С. Карацић, *Етнографски списи/ О Црној Гори*, Просвета, Београд, 1969.
- З. Карановић, *Зашто је Марко Краљевић нахранио орла и сокола, а они му помогли у невољи*, Жанрови српске књижевности – порекло и поетика облика, бр. 2, Филозофски факултет Нови Сад, Орфеус, Нови Сад, 2005, стр. 21–32.
- М. Клеут, *„Мали Радојица” у кругу варијаната и тема о шаману*, Жанрови српске књижевности – порекло и поетика облика, бр. 2, Филозофски факултет Нови Сад, Орфеус, Нови Сад, 2005, стр. 7–19.
- А. Лома, *Пракосово. Словенски и индоевропски корени српске епике*, САНУ, Балканолошки институт, Београд, 2002.
- М. Матицки, *Епика устанка*, Рад, Београд, 1982.
- М. Матицки, *Поетика епског народног песништва. Словенска антитеза*, Књижевна историја, III, 9, Београд, 1970, стр. 3–52.
- Е. Meletinski, *Poetika mita*, Nolit, Beograd, 1983.
- М. Ђ. Милићевић, *Живот Срба сељака*, Просвета, Београд, 1984.
- Д. Петковић, *Типологија епских песама о женидби јунака*, Чигоја штампа, Београд, 2008.
- Б. Н. Путилов, *Мотив как сюжетобразующий элемент*, у: Типологические исследования по фольклору, Москва, 1975.
- Б. Н. Путилов, *Русский и южнославянский героический эпос*, Сравнительно-типологическое исследование, Москва, 1971.
- С. Самарџија, *Биографије епских јунака*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд, 2008.

- Словенска митологија. Енциклопедијски речник*, ZEPTEK BOOK WORLD, Београд, 2001.
- Б. Сувајџић, *Епске песме о хајдуцима и ускоцима*, предговор антологији *Хајдуци и ускоци у народној поезији*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2003.
- Б. Сувајџић, *Јунаци и маске*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд, 2005.

Danijela Petkovic

TOURNAMENTS AND COMPETITIONS IN THE EPIC POEMS

Summary

Tournaments and competitions are typical for epic poems in the older and medium time. They appear as a system of competitive disciplines (a series of obstacles in the wedding custom: contest, skipping a horse, shooting apple, the recognition of women, breaking the gate, etc. or competition in the throwing of stone, mace, hero's jump, wrestle, musketry or archery, run, etc.) or as a specialized competition in one of these events (but also - drawing out saber, switch church, competition horses, hunting, etc.).

Tournaments and competitions are involved in the process of idealization epic hero. It is a means of hiperbolization to mark the most manly hero's attributes and the way that, as in the contest, hero set up directly with your opponent and show his own and national superiority. In the compositional-structural level, the competition consists from interface elements, through motives plot to level compositional schema and topic model.